

FİNAL RAPORU

**MÜLTECİ ÇOCUKLAR
ARASINDA OKUL TERKİNİ
ANLAMAK:**

**İSTANBUL ESENYURT
ÖRNEĞİNDE ENGELLER,
ZORLUKLAR VE FIRSATLAR**



Save the Children



**Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir**

Bu araştırma, Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. Ancak ifade edilen görüşler ve fikirler yalnızca yazar(lar)a aittir ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini ve fikirlerini yansıtmayabilir. Ne Avrupa Birliği ne de hibe veren makam bunlardan sorumlu tutulamaz.

SC	Save the Children
TCO	Türkiye Ülke Ofisi
ECHO	Avrupa Birliği İnsani Yardım Kurumu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
AÇSHİM	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
AÇSH	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GK	Geçici Koruma
UK	Uluslararası Koruma
OGG	Odak Grup Görüşmeleri
SGEP	Suriyeli Gönüllü Eğitim Personeli
PICTES	Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi
SHM	Sosyal Hizmet Merkezi
STK	Sivil Toplum Kurumu
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
BM	Birleşmiş Milletler

Save the Children tarafından yayınlanmıştır
savethechildren.net

İlk olarak Haziran 2022'de yayınlanmıştır

© Save the Children 2021

Bu yayının telif hakkı ile korunmaktadır; ancak öğretim amacıyla ücretsiz veya önceden izin alınmadan herhangi bir yöntemle çoğaltılabilir, fakat yeniden satılamaz. Yayının başka amaçlarla çoğaltılması işlemi yapılmadan önce yayıncıdan yazılı bir izin alınmalıdır.

İÇİNDEKİLER

- 6 **1 - Giriş**
- 7 **2 - Yöntem Bilimi**
- 8 Mevcut Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler
- 9 **3 - Sonuçlar**
- 9 A. Okulu Terk Etme veya Okul Dışına İtilme: “Okulu bıraktım ama okumak istiyordum”
- 14 B. Mülteci Çocuklar Arasında Okul Terklerinin Önlenmesine Yönelik Mevcut Riskler, Koruyucu Faktörler ve Öneriler: Çocuklar, Ebeveynler/Bakım Veren Kişiler ve Öğretmenlerin Bakış Açıları
- 17 C. Kilit Bilgi Sağlayıcıların Perspektifleri: Resmi Makamlar ve Sivil Toplum Aktörleri
- 22 D. Mülteci Çocukların Gözünden İdeal Okul Ortamı: Güvenli, Kapsayıcı, Çok Kültürlü ve Herkes İçin Ücretsiz
- 23 E. Kesişen Konular: Mülteci Çocukların Okullaşmasında COVID-19, Toplumsal Cinsiyet ve Koruma
- 25 **4 - Okul Dışı Mülteci Çocuklara Yönelik Okul Terklerinin Önlenmesine ve Müdahalelere Yönelik Kanıta Dayalı Çok Aşamalı Bir Model**

TEŞEKKÜR



Save the Children (SC) Türkiye Ülke Ofisi (TCO), bu araştırma raporunu Avrupa Birliği İnsani Yardım Kurumu (ECHO) tarafından finanse edilen “Esenyurt’ta Topluluk Temelli Çocuk Koruma Sistemlerinin Güçlendirilmesi” projesi kapsamında tamamlamıştır.

İşbu rapor, araştırma ekibi tarafından hazırlanan genişletilmiş nihai raporun ana sonuçlarının bir sentezi olarak, Save the Children Türkiye Ülke Ofisi ve Prof. Dr. Serkan Çelik (Araştırma Ekibi Lideri) tarafından kaleme alınmıştır. Prof. Dr. Serkan Çelik (Hacettepe Üniversitesi, Ankara) liderliğinde yürütülen ve Mehmet Arif Bozan ve Şenur Demir (Aydın Üniversitesi, İstanbul) tarafından desteklenen çalışmada ana araştırma ekibi, genişletilmiş nihai raporun derlenmesinin yanı sıra; verilerin toplanması, veri toplama araçlarının ve veri analiz prosedürlerinin tamamlanmasını gerçekleştirmiştir. Genel araştırma tasarımı ve prosedürleri Save the Children Türkiye program ekipleri tarafından desteklenmiştir.

Ana araştırma ekibi, iş bu rapor kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Esenyurt İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ile işbirliği etmiş ve bu kurumların desteğini almıştır. MEB ve MEB’e bağlı kurumların desteği sayesinde; araştırma ekibi, bu çalışmaya öğretmenlerin ve idari okul personellerinin yanı sıra, mülteci çocukları ve bakım veren kişileri/aileleri de dahil edebilmiştir.

Bu çalışmanın merkezinde mülteci çocuklar yer aldığından, SC Türkiye Ülke Ofisi, eğitimlerine yönelik deneyimleri üzerine düşünen ve bu deneyimleri bizimle paylaşan tüm mülteci çocuklara teşekkürlerini sunmaktadır. Bu çocukların hikayeleri, mültecilerin eğitime erişiminin geleceği hususunda önemli zorlukları ve endişeleri ortaya koysa da; bu hikayeler araştırma katılımcılarının gelecek süreçteki işbirliği için ne denli dayanıklı ve istekli olduklarını ortaya çıkarmıştır ve başta mülteci çocuklar olmak üzere, daha iyi bir eğitim deneyimine kavuşmak için olanakların da mevcut olduğunu kanıtlamıştır.

Çocukların hayatındaki önemli figürler olan aileler/ bakım veren kişiler ve öğretmenler de çocukların eğitim deneyimlerinin bütüncül bir şekilde anlaşılmasına büyük katkı sağlamıştır. SC Türkiye Ülke Ofisi, mülteci çocukların eğitim süreçlerini kolaylaştıran bu gruplara yürekten teşekkür etmektedir.

Genel araştırma süreci boyunca, Save the Children personeli tarafından çok değerli geri bildirimler sağlanırken, esas araştırma ekibi COVID-19 kısıtlamaları ve okulların kapanması uygulamaları altında, farklı grupların seslerini duymak için önemli bir çaba sarf etmiştir.

Save the Children Türkiye Ülke Ofisi, araştırmayı gerçekleştiren araştırma ekibine, araştırmaya katılımcı ve destekçilerine teşekkürlerini sunar.

GİRİŞ

Türkiye, 4 milyonu aşan kayıtlı mülteci nüfusu ile dünyanın en çok mülteci barındıran ülkesidir. Bu rakam, Geçici Koruma (GK) statüsüne sahip 3,7 milyondan fazla Suriyeli mülteciyi ve Irak, Afganistan, İran ve Somali dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çeşitli ülkelerden gelen ve Uluslararası Koruma (UK) statüsünde olan 400 binin üzerinde mülteci ve sığınmacıyı içermektedir.¹ Çocuklar, mülteci nüfusunun önemli ölçüde büyük bir kısmını oluşturduğundan, özellikle Türkiye'deki Suriyeli mülteci nüfusunun 3,7 milyonu aşmasının ardından, mülteci çocukların eğitime erişimi Türkiye Hükümeti'nin ve eğitim sektöründe insani ve kalkınma odağında çalışan ulusal ve uluslararası aktörlerin önceliklerinden biri haline gelmiştir.

Okul çağındaki Suriyeli çocukların (5-17 yaş) güncel sayısı 1.197.124'tür.² Son rakamlar, Suriyeli çocuklar arasında okula kayıt oranının 2021 yılında, 2019-2020 eğitim öğretim yılına göre %12 civarında arttığını ortaya koymaktadır. Bu artış, bu konuda tüm aktörlerin önemli çabalarına rağmen, mülteci çocuklar arasında eğitime erişimin hâlâ önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Şu anda okula gitmeyen yaklaşık 428.285 Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Öte yandan Afgan, Iraklı ve İranlı çocuklar arasında okula kayıt olma ve okulu bırakma konusunda veri ve istatistiklerin eksikliği, bu gruplardaki mevcut durumun bütün bir resmini oluşturmada zorluklara yol açmaktadır. Coğrafi yoğunluk göz önüne alındığında, İstanbul, büyük ölçüde bir istihdam merkezi olmasının çekiciliği nedeniyle en fazla sayıda Suriyeli mülteciye

(516.510)³ ev sahipliği yapmaktadır. Esenyurt, imalat sanayi açısından İstanbul'un en büyük sanayi bölgelerinden biridir⁴ ve Esenyurt'a yerleşen mülteci grupları çeşitlilik göstermektedir. Save the Children, Türkiye Ülke Ofisi'nin (TCO) halihazırda Esenyurt ilçesinde devam eden projeleri ve müdahaleleri bulunmaktadır. Bu araştırma mevcut SC TCO programının bir parçası olarak gerçekleştirilmiştir

Araştırmanın amacı, en genelinde, İstanbul Esenyurt'ta okula gitmeyen ve/veya okuldan ayrılma riski altında bulunan mülteci çocuklar arasında, engelleri, zorlukları ve fırsatları, ana paydaşların dahil edildiği bütünsel bir yaklaşımla anlamaktır.

Araştırmanın temel amaçları şunlardır:

- Okula gitmeyen mülteci çocuklar arasında, eğitimin önündeki politika ve kayıtlı ilgili engeller dahil, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, engellerin ve okuldan ayrılma riski taşıyan mülteci çocuklar arasında eğitime erişimdeki zorlukların keşfedilmesi.
- Okul dışında kalmanın, mülteci çocuklar üzerinde, korumayla ilgili sonuçlarının anlaşılması.
- Mülteci çocuklar arasında okula kaydolma ve okul bitirme oranını artırma fırsatlarının belirlenmesi.
- Bireysel, ailevi, kurumsal ve politika düzeylerinde kanıta dayalı bir yaklaşımla, mülteci çocuklar arasında okula kayıt ve okul bitirme oranlarını iyileştirmek için önerilerde bulunulması.
- Mülteci çocuklar arasında okula kaydolma ve okul bitirme oranını artırmak için sürdürülebilir, kanıta dayalı ve işlevsel modeller oluşturulması.

¹ <https://www.goc.gov.tr/>

² DGMM, Kasım 2020

³ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

⁴ <http://www.iso.org.tr/yayinlarimiz/>

YÖNTEM BİLİMİ

Okula gitmeyen mülteci çocuklar sorununa yönelik olası çözümlerin araştırılması, farklı bakış açılarının anlaşılmasını gerektirdiğinden, mevcut araştırma, yalnızca engellere ve zorluklara değil, aynı zamanda topluluklar içindeki fırsatlara ve toplulukların dayanıklılıklarına da odaklanan karma yöntemli ve çok çalışmalı bir model olarak tasarlanmıştır.

Hem nicel (anketler) hem de nitel yöntemler (odak grup görüşmeleri (OGG) ve/veya grup mülakatları) kullanılarak, amaçlı örnekleme yoluyla aşağıdaki gruplar araştırmaya dahil edilmiştir: (I) mülteci çocuklar (okulu bırakma riski olan ve okul dışında kalan), (II) bakım veren kişiler/ebeveynler ve (III) kilit bilgi sağlayıcıları (öğretmenler, MEB, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çalışanları).

Tablo 1. Katılımcı Grupları

KATILIMCI GRUPLARI	DERECESİ VEYA TAMAMLANAN EĞİTİM DÜZEYİ	ANKET KATILIMCILARI	OGG SAYISI	OGG KATILIMCILAR
Okulu bırakma riskiyle karşı karşıya olan mülteci çocuklar	İlkokul (1-4)	173	1	3
	Ortaokul (5-8)	214	1	2
	Lise (9-12)	17	1	2
Öğretmenler	İlkokul	452	1	3
	Ortaokul	315	1	3
	Lise	225	1	2
Aileler/Bakım Veren Kişiler	İlkokul	242	1	5
	Ortaokul	137	1	9
	Lise	45	1	2
Okul dışındaki mülteci çocuklar	Yok	Yok	4	16
STK Personeli	Yok	Yok	4	22
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Yok	Yok	1	6
MEB Yönetimi Personel	Yok	Yok	1	7

Bu çalışmanın altında yatan ana araştırma tasarımı, gömülü tek vaka çalışmasıdır ve “vaka”, “Esenyurt’taki mülteci çocuklar arasında okul terkleri” olarak belirlenmiştir. Tüm veri toplama araçları, Bronfenbrenner’in Ekolojik Sistemler Teorisi temel alınarak seçilmiş ve revize edilmiştir. Aynı şekilde, vakanın farklı katmanlarını keşfetmek için benzer bir mercekle veri analizi de yapılmıştır. Anketler yoluyla toplanan nicel veriler, betimsel veri analiz araçlarıyla analiz edilmiştir. Nitel veriler ise genişletilmiş rapor kapsamında araştırma tasarımına dayalı olarak, önceden belirlenmiş kategoriler ile tematik analiz yoluyla analiz edilmiştir. Mevcut rapor için nicel ve nitel veriler, önceki kategorilerde ortaya çıkan temalar aracılığıyla analiz edilmiştir.

Mevcut Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Mevcut araştırmanın belirli sınırlılıkları vardır ve sonuçlar bu sınırlılıklar doğrultusunda okunmalıdır.

İlgili sınırlılıklar şunlardır:

- Araştırma ekibi, tüm veri toplama süreçlerini COVID-19 kısıtlamaları altında tamamlamıştır ve tüm görüşmeler ve anketler, çevrimiçi araçlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sırasında, Covid-19 önlemleri kapsamında okulların kapatıldığı dönemler olmuş, araştırma ekibi, okul öğretmenleri dahil olmak üzere kurum çalışanlarına ulaşmakta zorluklarla karşılaşmıştır. Bu nedenle, COVID-19 farklı gruplara eşit olarak ulaşmanın önünde büyük bir engel oluşturmuştur.
- Ulaşılan ebeveynlerin/bakım veren kişilerin çoğuna kamu yetkilileri ve öğretmenler aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu durumun katılımcı yanıtlarında çekincelere yol açmış olabileceği göz önünde

bulundurulduğunda, araştırma ekibinin, ilgili çalışmanın çeşitli aşamalarında katılımcılara yanıtlarının gizliliğini garanti etmesine rağmen, okulla ilgili konuları şeffaf bir şekilde bildirmek, yine de birçok katılımcı için endişe kaynağı olabileceği değerlendirilmeye alınmalıdır.

- Okul dışında kalan çocuklar, adreslerde/yerlerde sık değişiklikler yaşanması, öğretmenlerin ilgili çocukların nerede olduklarına dair bilgisinin eksik olması ve ayrıca, kişilerin kayıtsız olma durumu nedeniyle herhangi bir araştırma ve/veya kamu otoritesi ile ilişki kurmaktan duyduğu çekince nedeniyle, araştırma süreçleri boyunca en zor ulaşılan gruplardan biriydi.
- Araştırma sadece Esenyurt’tan katılımcıları içerdiğinden, sonuçlar mevcut literatürle çeşitli benzerlikler gösterse de, örneklem ülke çapında temsil ediciliğe sahip olmayabilmektedir.

Prosedürler ve bilgilendirilmiş onam formları tam gizlilik ve mahremiyeti sağlasa da, özellikle ulusal kurumlardan temsilciler ve mülteci bakım veren kişilerle/ebeveynlerle yapılan görüşmelerde araştırma sorularına verilen cevaplarda çekinceler gözlemlenmiştir. Örneğin, resmi temsilcilerden hiçbiri, kayıtsız çocukların okul dışı kalmasına önemli bir sorun olarak odaklanmalarına rağmen, okula gitmeyen kayıtsız çocuklar için tam olarak somut bir çözüm veya model önermemiştir. Aynı şekilde aileler/bakım veren kişiler de anketler sırasında okul ortamındaki ayrımcılık ve önyargılarla ilgili endişelerini ve deneyimlerini tam olarak yansıtmamışlardır; ancak, OGG’ler sırasında çocuklarının deneyimlerini anlatırken daha açık bir şekilde ayrımcılık deneyimlerine değinmişlerdir.

SONUÇLAR

A. Okulu Terk Etme veya Okul Dışına İtilme: “Okulu bıraktım ama okumak istiyordum”



“Bilirsiniz, okulu bıraktım ama aslında okumak istiyordum. Ben çalışmasaydım aileme kim bakacaktı? Ama kardeşlerimi okula gönderiyorum, biliyor musunuz? Onlar okuyacaklar. İlk başta okuldaki arkadaşlarım bana ‘Suri’ diye seslendi ama sonradan beni sevdiler. Daha önceleri Türkçe’yi anlamıyordum. Ama sonra öğrendim. Çok iyi bir danışmanım vardı. Bana hep yardım etti. Ama sonra babam işsiz kaldı. Babam yaşlı ve kimse ona iş vermek istemedi. Annem de yaşlı. Sadece ben çalışabilirim. ‘Açıköğretim var’ dedim öğretmenime, ‘adresini verir misin? Şu an okumuyorum ama belki açık öğretimle devam edebilirim.’ Burs istemek için Kızılay’a gittik. Burs bulsaydım, okurdum. Kızılay çalışanı bana, burs olmadığını söyledi. Paran yoksa çalışmalısın. Burs istedim, okumak istedim. Bu benim kaderim.”

Okula gitmeyen bir çocuk

Araştırma süreçleri boyunca, okul dışında kalan mülteci çocuklar, ulaşılması en zor gruplar arasında yer almıştır. Araştırma ekibi, zorluklara rağmen, okula gitmeyen 16 mülteci çocuğu içeren dört ayrı odak grup görüşmesi (OGG) gerçekleştirebilmiştir. OGG’lerin sonuçları, temel olarak yoksulluk, kayıtlı olmama, akran zorbalığı, Türkçe dil zorlukları ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gibi birbiriyle kesişen çeşitli faktörlerin mülteci çocukları okuldan uzaklaştırdığını ortaya koymuştur.

Görüşülen çocukların tümü, tüm bu engellere ve zorluklara rağmen, okullara kaydolmaya istekli olduklarını belirtmişlerdir. Çocukların açıklamaları, yoksulluk, çocuk işçiliği, Türkçe öğrenme fırsatlarında destek eksikliği ve akran zorbalığının, okul dışında olmalarına ilişkin kesişen faktörler olduğunu ortaya koymuştur. Bir grup çocuk, geçim imkanlarının olmaması nedeniyle, bakım

veren kişilerin/ailelerinin eğitimlerini maddi olarak destekleyecek durumda olmadığını vurgulamıştır. Bu da birçok vakada çocuk işçiliğine yol açmış ve çocukları okuldan uzaklaştırmıştır. Benzer şekilde, Türkçe dil becerilerinde destek eksikliği ve akran zorbalığına maruz bırakılma, çoğu durumda okul dışında kalan katılımcılar arasında bir arada görülmüştür. Çalışmaya katılan okul dışında kalan bir çocuk, deneyimlerini ve yaşadığı zorlukları aşağıdaki cümlelerle tasvir etmiştir:

“Okula ilk başladığımda arkadaşlarım başta beni dışladı. Türkçe konuşmıyordum. Müdür beni 7. sınıfa yazdırdı; ama Türkçe bilmediğim için hiçbir şey anlamadım. Bana aptalmışım gibi davrandılar. Türkçe bilmiyorum ama aptal değilim. (Okula gitmeye) Bir yıl gitmeye dayanabildim ve sonra ayrıldım.”

³ Vaka çalışmaları, araştırmacıların ilgililenen vakayı keşfetmek için esas olarak “nasıl” ve “neden” sorularını dikkate alarak gerçek yaşam olaylarını manipüle edemedikleri durumlarda en uygun araştırma tasarımları arasındadır. Burada, okulu bırakanlarla ilgili keşfedilecek birden fazla öge olduğu için, gömülü tek vaka çalışması yaklaşımı kullanılmıştır. Öğelerin farklı katmanlarını keşfetmek için çocuklar, ebeveynler/bakım veren kişiler, öğretmenler ve diğer kilit bilgi sağlayıcılar dahil olmak üzere paydaşlarla görüşülmüştür ve anket yapılmıştır.

⁴ Woodside, A. G. (2010). Case study research: Theory, methods and practice. Emerald Group Publishing.; Yin, Y. K. (2003). Case study research: design and methods. Sage Publications.

Yoksulluk, çocuk işçiliği ve okullarda eğitim diline yönelik destek ihtiyaçlarına benzer şekilde,^{7,8,9} akran zorbalığı da mülteci çocukların eğitime erişimiyle ilgili temel zorluklardan biri olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰

Mevcut örneklem içinde akran zorbalığı, okulu terk edenlerin en sık belirttiği terk etme nedeni olarak ortaya çıkmıştır. Bazı durumlarda bu, okullarda ve/veya akranlar tarafından şiddete dönüşmüştür. Çocuklar ayrıca, öğretmenlerin Suriyeli çocukların davranışlarını ev sahibi topluluk çocuklarına kıyasla daha saldırgan olarak algılama ve daha sık disipline bildirme eğiliminde olduklarını vurgulamışlardır.

“Okula gidiyoruz; yolda ‘Suri’ diye bağırıyorlar. Okula vardığımızda ‘Suri’ diye bağırıyorlar. Suriyeli olmanın nesi kötü? Beni yalnız görürlerse dövüyorlar. Öğretmene söylersem suçlanırım. Bazı hocalar iyi, onlara bir şey diyemem. Bir keresinde annem beni dövmesinler diye okula kendi götürdü. Sonra alışınca ben de onları dövdüm. “Pislik” Suri oldum. “

Bu, zorbalığın sadece akranlar arasında gerçekleşmediğini, öğretmenlerin de bazı durumlarda fail olabileceğini göstermektedir. Birçok kız çocuğu özellikle okulda oğlan çocuklarının kendilerine küfür ederek ve bağırarak kaba davrandıklarını belirtmişlerdir; bu da okullardaki toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin çeşitli türleri ile ilgili bir faktör olarak değerlendirilebilmektedir. Aynı çocuklar, kısmen bu tutumlar ve ayrıca ailevi kültürel arka planları nedeniyle karma okullardan ziyade kız çocuklar için olan okullara gitmek istediklerini de ifade etmişlerdir.

⁷ Gencer, T. E. (2017). Göç Ve Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi Ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler. Journal of International Social Research, 10(54).

⁸ Emin, M. N. (2019). Geleceğin İnşası Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi. Seta Yayınları, 1.

⁹ Culbertson, S., and Constant, L. (2015). Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi: Türkiye, Libya ve Ürdün’deki Krizin Yönetilmesi RAND Kurumu.

¹⁰ Büyükhana, M. (2019). Zorunlu Eğitim Çağında Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimi Üzerindeki Engeller: Ankara İli Örneği (Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kayıt sorunları da çocukların okullara kaydolmasını engellemiştir. Geçmişte, kayıtlı olmayan mülteci çocuklar, okullara misafir öğrenci olarak kayıt yaptırabilmekteydi. Ancak araştırmaya katılan birçok katılımcı, kayıtları İstanbul dışında bir ilde olduğu için misafir öğrenci olarak bile kayıt olamadıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda kesin bir resmi mevzuat olmamasına rağmen, nadiren de olsa hâlâ misafir öğrenci kabul eden okullar bulunmaktadır.¹¹ SC Türkiye Ülke Ofisi, diğer projelerde de kayıt dışı mülteci çocukların aynı durumunu gözlemlemiş ve bu duruma yönelik özgün bir çözüm üretilmesinin mülteci çocukların eğitime erişiminin devamlılığı için önemli olduğunu düşünmekte ve bu konuda ki çalışmalara katkısı önceliklendirmektedir. Ek olarak, kayıt dışı mülteci çocukların okullaşması eğitim sektörü çalışma grubu toplantılarında da birçok kez tartışılmıştır ve halen daha fazla eylem ve ilgili tüm paydaşların iş birliğini gerektiren bir konu olarak durmaktadır.

Genel olarak, mevcut çalışmaya katılan okul dışında kalan mülteci çocuklar, eğitime erişim haklarını etkileyen engelleri ve zorlukları, finansal engeller, kapsayıcı okul ikliminin eksikliği, hane halkı içinde var olan sorunlar ve ayrıca kayıtlı olmama gibi yasal prosedür ile ilgili sorunlar olarak tanımlamıştır. Çocuklar, aynı zamanda çocukların okul dışına itilmesini önleme hususunda birçok yol önermişlerdir. Bu tematik cevaplar Tablo 2’de görülebilir. Sonuçlar, mülteci çocukların hane halkı içinde, okullarda ve akranlar arasında var olan engeller ve zorluklar nedeniyle okul dışına itildiğini göstermektedir.

¹¹ Bu, şu anda oldukça nadir görülen bir durumdur ve gözlemler Güneydoğu Türkiye ve İstanbul’daki eğitim çalışma grubu toplantılarına dayanmaktadır.

Eğitim ve Koruma Sektörleri Arasındaki Yakın Bağlantılar: Kısa Bir Yansıtma

Bu çalışmanın sonuçları, mülteci çocukların genellikle okullarda ve hane içinde koruyucu ortamların olmaması ve koruyucu sosyal politikaların yokluğu nedeniyle okul dışına itildiğini göstermektedir. Okul dışında olmak, çocuk işçiliği ve erken ve/veya zorla evliliklerde olduğu gibi, çocuklar için koruma sonuçlarının daha da kötüleşmesine yol açmaktadır. Herhangi bir müdahale, bu nedenle, eğitim ve koruma arasındaki güçlü bağlantıyı göz önünde bulundurmalıdır.

Okulu terk etme nedenlerinin daha bütünsel bir resmini elde etmek için, araştırma ekibi ayrıca okul dışı çocukları olan ebeveynler/bakım veren kişilerle üç ayrı OGG gerçekleştirmiştir. Okul terklerinin nedenlerine ilişkin ebeveynler/bakım veren kişiler ile yapılan OGG’lerde ortaya çıkan ana bulgular Tablo 2’de gösterilen sonuçlarla oldukça benzerdir.

Ebeveynler/bakım veren kişiler, okulu bırakmanın en önemli nedenleri olarak finansal zorlukları ve istihdam zorluklarını vurgulamışlardır. Birçok katılımcı, okullardan gelen çeşitli mali talepleri, çocuklarını okula kaydettirmede zorluklara yol açan, okula kayıt için belirli bir engel olarak vurgulamışlardır. Çocuklarına uygun kıyafet, yiyecek ve ulaşım sağlamak için yeterli olanaklara sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Okulların kayıt için ödeme talep etmemesi gerekse de, ebeveynler/bakım veren kişiler OGG’lerde bu tür taleplerden bahsetmiştir. Her şeyden önce, çocuk işçiliğine ve bazı durumlarda okul dışına itilmeye yol açan en büyük faktör hane halkının geçim kaynakları ile ilgili sıkıntıları olmuştur:

“Düzenli bir işim olsaydı çocuğumu çalıştırmazdım. Bir anne çocuğuna zarar verebilir mi? Bütün yük onun küçücük omuzlarında. Dili konuşabilseydim, çocuğumu okutacaktım. Keşke haklarımı savunabilseydim. Diğer çocuklarım çalışan oğlum sayesinde okuyor.”

“Evimiz okula uzak ve maddi durumumuz nedeniyle çocuğumuzu servisle okula gönderemiyoruz. Canımız sıkılıyor ve endişeli hissediyoruz. Her şey üst üste geliyor. Maddi imkanlarımız olsaydı çocuklarımızın okula gitmesini isterdik. Güzel kıyafetler giymelerini, güzel yemek yemelerini ve her gün okula gitmelerini istiyoruz. Keşke patronum maaşımı kesmeseydi. Sabit bir işim olsaydı, çocuğumun soğuk havalarda ayakkabısı olması konusunda endişelenmem gerekmezdi. O zaman çocuğum sadece derslerini düşünürdü. Müdürün istediği parayı neden ödeyemediğimi, okulun istediği ek kitapları alamadığımı, arkadaşlarının giydiği güzel kıyafetleri neden giyinmediğini düşünmek yerine derslerine odaklanırdı. Efendim, savaşta ölmekten kurtulduk ama bu COVID-19 salgını sırasında burada açlıktan ölebileceğimizi gördük. Çoğu gece aç yatıyoruz. Corona döneminde Türkler iş bulamıyorsa biz nasıl bulabiliriz? Ayrıca müdür kayıt için para istiyor. Nasıl ödeyebiliriz?”

Tablo 2. Okul Dışı Mülteci Çocukların Deneyim ve Görüşlerine İlişkin Tematik Analizin Temel Sonuçları

ETKİ ALANLARI/ANA TEMALAR	MÜLTECİ ÇOCUKLARI OKULDAN UZAKLAŞTIRAN TEMEL ENGELLER VE ZORLUKLAR	ÇOCUKLARIN, OKUL DIŞINDA KALMASININ ÖNLENMESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ
Finansal/Ekonomik Sorunlar	Yoksulluk ve eğitimle ilgili masrafları karşılamakla ilişkili finansal zorluklar Çocuk işçiliği	Sosyal yardım ve sosyal koruma <ul style="list-style-type: none"> Koşullu ve/veya koşulsuz eğitim yardımı Ebeveynler/bakım veren kişiler için artırılan geçim fırsatları Hane halklarına düzenli istihdam ve mesleki eğitim almaları için destek sağlanması
Okul İklimi ile İlgili Konular	Akran zorbalığı ve ayrımcılık <ul style="list-style-type: none"> Akranlardan gelen olumsuz tutum ve davranışlar Öğretmenlerin önyargıları Okul danışmanlarından ve öğretmenlerden destek eksikliği Okul danışmanları ve öğretmenler tarafından öğrencilerin takip edilmesinde eksiklik Türkçe dil öğrenme desteği eksikliği Okullarda uygun yapı ve koşulların olmaması Kalabalık sınıflar Okullar ve konutlar arasındaki mesafeler Beslenme çantası paketlerinin olmaması 	Tamamen ücretsiz kamusal eğitim <ul style="list-style-type: none"> Okullar tarafından çocuklardan istenen maddi katkı taleplerinin ortadan kaldırılması Çocuklar için ücretsiz servis Okul ikliminde eşitliğin sağlanması Akran zorbalığı konusunda farkındalığı artırmak Daha adil bir yaklaşım için okul danışmanları ve öğretmenler tarafında tutum değişikliği Çok kültürlü bir okul ortamının oluşturulması Uygun Türkçe dil desteğinin sağlanması
Aile/Bakım Veren Kişiler ile İlgili Faktörler	Düzenli istihdam eksikliği Eğitim sistemi ve fırsatlar hakkında bilgi eksikliği Erkek çocuklarının aileyi maddi olarak desteklemesi gerektiğine dair kültürel görüşler Erken ve/veya zorla evliliklere yol açan mevcut kültürel şemalar	Aileler için düzenli istihdam desteği Eğitim yolları, fırsatlar ve kayıt hakkında bilgi ve farkındalık artırma oturumları
Sistemik ve Politikayla İlgili Sorunlar	Kayıt sorunları Karma eğitim	Çocuk ikamet ettiği ilde kayıtlı olmasa dahi okullara kayıt yaptırmaya desteği Özellikle kız çocuklarına ve oğlan çocuklarına ayrı ayrı hizmet veren okullara kayıt olabilmek

Ebeveynlere/bakım veren kişilere uygulanan anketlerde en belirgin sonuç olarak ortaya çıkmamasına rağmen, akran zorbalığı ve kapsayıcı okul ikliminin yokluğu, ebeveynler/bakım veren kişilerle yapılan OGG'lerde, okulu terk etmenin okul/çevre alanıyla ilgili en sık dile getirilen nedenleri olarak ortaya çıkmıştır. Okul dışındaki çocukların açıklamalarına benzer şekilde, ebeveynler/bakım veren kişiler, çocuklarının okul dışına itilmeden önce, çeşitli türlerde akran zorbalığına nasıl maruz kaldıklarını da ortaya çıkarmıştır:



“Çocuğum Türkiye’de 8. sınıfa kadar hiç arkadaş edinmeden okudu. ‘Suriyeli’ diye çağırıyorlardı. Küfür gibi. Evet çocuğum Suriyeli; ama hepimiz insanız. Ne yaptıysam çocuğuma okulu sevdiremedim. Arkadaşları onu her gün döverken ve itip kakarken, okulu nasıl sevebilirdi? Korkarım bir gün gitmeyi reddedecek. İyi öğretmenleri var ama çocuğumun hiç arkadaşı yok.”

Ek olarak sadece akran zorbalığı şeklindeki zorbalık değil, aynı zamanda öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından yapılan zorbalık da vurgulanmıştır. Sonuçlar, öğretmenlerin mülteci çocuklara yönelik ön yargılarının da bir diğer önemli neden olarak ortaya çıktığını göstermiştir.

Diğer birçok ebeveyn/bakım veren kişi ise ilde kayıtlı olunmaması ve sonrasında okul müdürlerinin kayıt etmeyi reddetmeleri nedeniyle okul kayıtlarında zorluklarla karşılaşmıştır. Hem ebeveynler/bakım veren kişiler hem de çocuklar, kayıt dışı çocukların eğitime erişimi için ara bir çözüm talep etmiştir.

“Kayıtlarımız farklı şehirde olduğu için çocuğum okul hakkından mahrum bırakıldı. Adalet olsaydı benim taşınma kararından dolayı çocuğum zarar görmezdi. Göç etmek zorunda kaldım. Farklı illere kayıtlı aileler eminim çocuklarını okula kaydettirmek ve her gün okula göndermek isterler. Müdürler eğitilmiş insanlardır. Devlete bu çocukları ne yapacaklarını hiç sormazlar mı? Bir nesil böyle yok oluyor. Ailem eğitilmiş ve çocuğuma evde öğretiyorum. Ama anne-babası eğitimsiz çocuklardan, bugün ve yarın hata yapıp kendilerine zarar verebilecek çocuklardan kim sorumlu olacak?”

B. Mülteci Çocuklar Arasında Terklerinin Önlenmesine Yönelik Mevcut Riskler, Koruyucu Faktörler ve Öneriler: Çocuklar, Ebeveynler/Bakım Veren Kişiler ve Öğretmenlerin Bakış Açıları

Mevcut okul terki risklerini araştırmak için, okul terki riski altındaki çocuklar, öğretmenler ve ebeveynler/bakım veren kişiler, konuyu çevresel, bireysel ve ailesel faktörler olmak üzere üç kategoride ele alan, her grup için uyarlanmış olan bir ankete yanıt vermişlerdir.

Araştırma ekibi, okul terki riski altındaki çocuklara ulaşmak için, öğretmenleri araştırma için ilgili grubu belirleme ve yönlendirme konusunda desteklemek üzere hazırlanan bir okulu bırakma riskleri listesinden yararlanmıştır. Toplamda, okulu bırakma riski altında olan 404 çocuk (196 kız çocuğu, 208 oğlan çocuğu) anketi yanıtlamıştır. Ana bulgular, çocukların okulu bırakma risklerini ailesel ve/veya bireysel faktörlerden çok çevresel/okulla ilgili değişkenlerle ilişkili olarak algıladıklarını göstermektedir.

	OKUL TERKLERİNE İLİŞKİN RİSKLER VE KORUYUCU FAKTÖRLER ÇOCUKLARIN ALGILARI
Risk Faktörleri	<ul style="list-style-type: none"> Çocukların %61'i endişeleri hakkında öğretmenlerle konuşmaktan çekinmiştir.¹² Çocukların %48'i ailelerinin okul masraflarını karşılamakta zorluk çektiğini bildirmiştir. Çocukların %40'ı evde ders çalışmak için uygun bir alana sahip değildir ve Türkçe'yi anlamakta güçlük çekmektedir. Çocukların %36'sının kendisini okumaya teşvik eden kimsesi bulunmamaktadır ve çabalarına rağmen akademik olarak başarılı olma umuduna sahip değildir. Çocukların %34'ü yaşatlarından kötü muamele görmüştür. Çocukların %33'ü okulda kendini yalnız hissetmiştir. Çocukların %31'i ebeveynlerinin/bakım veren kişilerin akademik başarılarını önemseydiğini düşünmektedir.
Koruyucu Faktörler	<ul style="list-style-type: none"> Zorluklara rağmen, çocukların %80'i okula gitmeyi hâlâ anlamlı bulmakta ve okulu bırakmayı düşünmemektedir. Çocukların %70'inden fazlası okulda kendilerini mutlu hissettiklerini ve okula gitmeyi sevdiğini bildirmiştir.

Çocukların okul terki risklerine ilişkin algılarının aksine, ebeveynler/bakım veren kişiler, 436 katılımcıdan oluşan bir örnekleme, riskleri bireysel ve çevre/okul ile ilgili faktörlerden ziyade daha sık olarak aile ile ilgili faktörlere atfetmiştir. Hem nicel hem de nitel araştırmalardaki çocukların açıklamaları, akran zorbalığını ve okullarda kapsayıcı ortamların eksikliğini önemli faktörler olarak gösterse de, ebeveynlerin/bakım veren kişilerin yanıtları, okulla ilgili faktörleri büyük ölçüde okulu bırakma nedeni olarak göstermemektedir.

¹² Cevaplar "biraz katılıyorum" ile "kesinlikle katılıyorum" arasında değişmektedir.

Ebeveynler/bakım veren kişilerle yapılan OGG'lerin sonuçları ise okul ortamının dönüştürülmesini okul terklerini önlemenin ana yolu olarak vurgulamıştır. Okullardan gelen her türlü maddi talebin yasaklanması, ücretsiz servis hizmeti, kayıtsız çocukların okula erişiminin sağlanması, öğretmenler arasında eşit ve kapsayıcı yaklaşımın artması, Türkçe dil kurslarına destek verilmesi ve kız ve oğlan çocuklarına ayrı okulların açılması, katılımcılar tarafından okul terklerini önlemek için önerilen başlıca yollardır.

	OKUL TERKLERİNE İLİŞKİN RİSKLER VE KORUYUCU FAKTÖRLER EBEVEYNLERİN/BAKIM VEREN KİŞİLERİN ALGILARI
Risk Faktörleri	<ul style="list-style-type: none"> Bakım veren kişilerin/ebeveynlerin %74'ünden fazlası eğitimin gelecekte çocuklarını destekleyeceğine inanmadıklarını bildirmiştir. Bakım veren kişilerin/ebeveynlerin %55'i hane halkında farklılaşan düzeyde şiddetin olduğunu belirtmiştir. Bakım veren kişilerin/ebeveynlerin %51'i çocuklarına akademik ödevlerde yardımcı olmamaktadır. Ebeveynlerin/bakım veren kişilerin %50'si çocuklarının Türkiye'deki yaşama uyum sağlayamadığını düşünmektedir. Bakım veren kişilerin/ebeveynlerin %47'si okullardaki veli toplantılarına katılmamaktadır.¹³ Ebeveynlerin/bakım veren kişilerin %60'ından fazlası, evlerinin büyüklüğünün aileleri için yeterli olmadığını ve ders çalışmak için uygun bir alana sahip olmadıklarını bildirmiştir.
Koruyucu Faktörleri	<ul style="list-style-type: none"> Bakım veren kişilerin/ebeveynlerin %62'den fazlası çocuklarının eğitimlerine devam etmelerini istediklerini bildirmiştir.

Ailelerin/bakım veren kişilerin yanıtlarına benzer şekilde, öğretmenler de farklı düzeylerde 1.289 katılımcıdan oluşan bir örnekleme, okulu bırakma risklerini okul/çevre ve bireysel faktörlerden ziyade, aile ile ilgili faktörlere bağlamışlardır. Öğretmenler, çocuklara ve ailelere/bakım veren kişilere verilen destek ve eğitimlerle okul terklerinin önlenilebileceğini düşünmektedirler. İlginç bir bulgu, çocukların ve ebeveynlerin/bakım veren kişilerin açıklamalarının aksine, birçok öğretmenin okul terklerini azaltmak için kendi yaklaşımlarının ve davranışlarının bir dönüşüm veya değişiklik geçirmesi gerekebileceğini hissetmemeleridir.

¹³ Alta yatan neden muhtemelen dil engelleridir.

OKUL TERKLERİNE İLİŞKİN RİSKLER VE KORUYUCU FAKTÖRLER ÖĞRETMENLERİN ALGILARI	
Risk Faktörleri	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmenlerin %86'sı mülteci çocukların Türkçe dil zorlukları yaşadıklarını bildirmiştir. • Öğretmenlerin %75'i bakım veren kişilerin/ailelerin çocukların eğitimini önemli ve anlamlı bulmadığını bildirmiştir. • Öğretmenlerin %70'i mülteci çocuklar arasında kayda değer bir devamsızlık olduğunu bildirmiştir. • Öğretmenlerin %63'ü mülteci öğrencilerin okula aidiyet duygusunun güçlü olmadığını bildirmiştir.
Koruyucu Faktörler	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmenlerin %58'i mülteci çocukların öğretmenlerle ilişkilerinin nispeten iyi olduğunu bildirmiştir.

Tüm sistemik, ailevi ve okulla ilgili zorluklara rağmen, okullara kaydolmaya devam etme isteği, mülteci çocukların ne kadar dirençli olduklarını göstermektedir. Bu durum, bu öğrenci grubunun okulu tamamlamaları için itici bir güç olacaktır.

C. Kilit Bilgi Sağlayıcıların Perspektifleri: Resmi Makamlar ve Sivil Toplum Aktörleri

Eğitim politikalarıyla ilgili konular eğitime eşit erişim için son derece önemli olduğundan, araştırmaya İl ve İlçe Millî Eğitim Müdürlükleri'nden (MEB) ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden (AÇSHİM)¹⁴ çok sayıda kilit bilgi kaynağı ve bunların yanı sıra, eğitim ve koruma sektörlerinde çalışan sivil toplum aktörleri katılmıştır. MEB ve AÇSH temsilcileriyle yapılan görüşmeler, mülteci topluluklarının eğitime erişimiyle ilgili önemli sistemik ve eğitim politikalarıyla ilgili zorlukları ortaya çıkarmıştır. MEB'den katılımcılar, çoğunlukla, mülteci eğitimiyle ilgili konularla ilgilenmek için, kamu kurumlarının daha fazla kapasiteye ihtiyacı olduğunu belirtmişlerdir. Mevcut eğitim politikaları, öğretmen sayısı, okullardaki sosyal hizmet sistemlerinin eksikliği, kayıt ve kimlik eksikliği, Esenyurt genelinde mülteci eğitiminde önemli sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.

Esenyurt'un yoğun nüfuslu bir ilçe olması nedeniyle temsilciler, öğretmen sayısının artırılması ve okul altyapılarının genişletilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, İstanbul ilinde kimliği ve resmi kaydı olmayan çocukların okul kayıtları için misafir öğrenci sistemi artık mevcut olmadığından, kayıt sorunlarına vurgu yapılmıştır:



“Yakın zamana kadar Esenyurt, yabancı öğrencilerin ve ailelerinin sayısının hızla arttığı bir bölgeydi. Resmi rakamın 110 bin olduğunu, gayri resmi rakamların ise çok daha yüksek olduğunu görüyoruz. Bu hızlı artış, yapmak istediğimiz işlerin önünde büyük bir engel oluşturdu. Bu nedenle okullarımızdan uzağa atama isteyen öğretmenlerimiz oldu. Bir İmam Hatip Lisesi'nde yabancı öğrencilerin Türk öğrencilere oranı %60 idi. GİGM iki ay önce Esenyurt ilçesine mülteci yerleştirmeyi durdurdu. Bu karardan memnunuz. Hızla artan bir nüfus var ama iletişim kurabileceğiniz bir öğretmeniniz, sağlık görevlisi veya polisiniz olmadığında yeterince iletişim kuramıyorsunuz.”

MEB'den bir temsilci

Aynı şekilde, AÇSH temsilcileri de kayıt konusuna dikkat çekmiştir:



“İstanbul'da ciddi bir kayıt sorunu ile karşı karşıya kaldık. GİGM kayıt yaptırmadığı için eğitim tedbirleri talep eden dosyalar vardı. Bunun için eğitim tedbiri istediler. Buna benzer bir sağlık sorunu da vardı. Pandemi nedeniyle okul transferi yapılamadığı için, bize yansıyan dosyalar oldu.”

¹⁴ AÇSH yakın zamanda iki farklı müdürlüğe bölünmüştür; ancak bu kısaltma, çalışma sırasındaki yapıyı göstermek için rapor boyunca kullanılacaktır.

AÇSH'lerden temsilciler, artan sayıda vakayla ilgilenen personel sayısı ile ilgili kapasite eksikliği olduğunu da vurgulamışlardır. AÇSH temsilcilerinin beyanları, ilgilendikleri okul dışı vakaların birçoğunda, çocuk işçiliğinden erken ve/veya zorla evliliklere kadar uzanan güçlü koruma endişeleri olduğundan, eğitim ve koruma arasındaki güçlü bağlantıyı ortaya çıkarmıştır. Ancak bir katılımcı, okul dışı olan bir çocuğa, eğer çocuğun başka bir endişesi ya da koruma riski yoksa, müdahale edemediklerini ifade etmiştir:

“Ancak kişinin ailesinde istismar, dilencilik, tek ebeveynin yol açtığı şiddet gibi olaylar varsa, bu vaka göç ve hukuk kapsamında değerlendirilebilmektedir. Sadece Suriyeli olmak, göçmen olmak ve devamsızlık sorunu yasa kapsamında değerlendirilemez. Burada net bir ayırımımız var.”

Resmi makamlar olan kilit bilgi kaynaklarına da, mülteci çocuklar arasında okul terklerinin önlenmesi ve eğitime erişimlerine yönelik çözüm önerileri hakkında görüşleri sorulmuştur. Okul terklerinin önlenmesi için önerilen yollar aşağıda ayrı olarak belirtilmiştir:

MEB:

- **Okul Sosyal Hizmet Sisteminin Mevcut Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetlerine Entegrasyonu:** Temsilciler, okul sosyal hizmetinin, mevcut okul rehberlik ve danışmanlık hizmetlerine entegrasyonu ihtiyacının altını çizmiştir. Şu anda, öğretmenler ve okul danışmanları, düzenli ev ziyaretleri ve öğrencilerin devamsızlıklarının haftalık olarak düzenli bir şekilde takip edilmesiyle çocukların devamsızlığını takip edememektedir. Özellikle mülteci çocukların takibi için, ayrı saha ekiplerinin oluşturulmasının, sosyal hizmet sisteminin mevcut hizmetlere entegrasyonu ile mümkün olabileceğine kesin olarak inanmaktadır. Mevcut okul danışmanları ve öğretmenlerin sayısı, okul terki risklerini değerlendirmek ve öğrencileri

düzenli olarak takip etmek için belirli müdahale fırsatlarını sınırlandırmaktadır.

- **İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü İle İş Birliği İçinde Merkezi Bir Kayıt Sisteminin Geliştirilmesi:** Temsilciler, ayrıca okul dışında kalan mülteci çocukların ebeveynlerinin/bakım veren kişilerin açıklamaları ile aynı doğrultuda, okul müdürlerinin mülteci çocukların okul kayıtlarını, adres sistemine göre okula kayıt hakkı olsa dahi reddetme eğiliminde olabildiklerini vurgulamışlardır. Bu nedenle, okul müdürlerinin herhangi bir kişisel girişiminin kayıt için bir engel olmasını engellemek için, ilgili okullara kayıtları İl MEB'in tamamladığı merkezi bir kayıt sisteminin geliştirilmesini önermektedirler.
- **Göç Bakanlığı'nın Kurulması:** MEB temsilcileri, mülteci eğitiminin yalnızca özel kurumlar tarafından çözülmesi gereken oldukça büyük ölçekli bir sorun olabileceğine dikkat çekmiştir. İçişleri Bakanlığı altındaki departmanlar göçmenlik ile uğraşırken olsa da, temsilciler yine de mülteci eğitimiyle ilgili sorunları bütünsel olarak ele almak için bir Göç Bakanlığı'nın kurulmasını önermektedir.
- **Esnek Mikro Eğitim Politikaları İçin Alan:** Temsilciler, özellikle Esenyurt örneğinde, makro politikalar ile mikro/yerel gerçeklik arasındaki boşluğu vurgulamışlardır. Belirli bölgelerin ihtiyaçlarının dikkate alınmasını ve mikro politikaların katılımcı bir şekilde geliştirilmesini şiddetle tavsiye etmişlerdir.
- **Arapça Dil Becerisine Sahip Okul Personelinin Kapasitesinin Geliştirilmesi:** Okullarda Suriyeli Gönüllü Eğitim Personeli (SGEP'ler) olmasına rağmen, temsilciler, mülteci çocukların sosyal uyumu artırmak ve psikolojik sorunlarına müdahale etmek için iyi derecede Arapça bilen personele acil bir ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır.
- **Kilit Aktörler Arasında Daha Güçlü İş Birliği ve Ortaklık:** Temsilciler, sorunun büyüklüğü ve etkilerini dikkate alarak, belediyeler, koruma hizmetleri, Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer sivil toplum aktörleri dahil olmak üzere aktörler arasında daha güçlü bir iş birliği önermişlerdir. Daha somut ve bütüncül bir iş

birliği sağlayabileceği düşünüldüğünden bu öneri, bir Göç Bakanlığı'nın oluşturulması fikri ile uyumludur.

- **Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PİCTES) Müdahalelerinin Devam Etmesi:** Okullarda hâlâ sosyal uyum ve dil ile ilgili sorunlar olduğu için, temsilciler PİCTES'in müdahalelerinin, özellikle de uyum sınıflarının sürdürülmesi ve geliştirilmesi gerektiğini önermişlerdir.

AÇSH:

- **Süreğiden Şartlı Nakit Temelli Programlar:** Temsilciler, mülteci çocukları okula geri döndürmek için şartlı nakit temelli programların başarısını belirtmişlerdir. Mülteci hane halklarının mali durumu ve çocuk işçiliği göz önüne alındığında, nakit temelli programın yaygınlaştırılmasını önermektedirler.
- **Okul Sosyal Hizmet Sistemlerinin Mevcut Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetlerine Entegrasyonu:** Temsilciler, belirli ilçelerdeki okullarda mobil sosyal hizmetlerin bulunduğu, sosyal hizmet içeren projelerden örnekler vermişlerdir. Projeler okulu erken bırakma risklerini tespit etmede ve aileleri/bakım veren kişileri bilgilendirmede başarılı olduğu için, okullarda MEB temsilcilerine benzer şekilde okul psikolojik danışmanlarıyla birlikte çalışan sosyal hizmet uzmanlarının bulunmasını şiddetle tavsiye etmektedirler.
- **Kayıt Sorunlarına Yönelik Makro Projelerin ve Politikaların Geliştirilmesi:** Temsilciler, çocuk koruma adımlarında en önemli koruyucu faktör olarak, eğitim önlemlerine (eğitim odaklı müdahalelere) dikkat çekmişlerdir. Ancak sistem artık ilgili il sisteminde kimlik ve kayıt sahibi olmayan çocuklar için bir seçenek sunmadığından, çocukların kayıt işlemlerini destekleyememektedirler. Bu sorunu çözmek için bir makro değişiklik ve/veya bir proje geliştirilmesini şiddetle önermektedirler.
- **Esnek Mikro Koruma Politikaları ve Yaklaşımları İçin Alan:** MEB temsilcileri tarafından yapılan önerilere benzer şekilde, AÇSH'den kilit bilgi verenler de makro müdahale politikalarının sonuçlarının çocuklar üzerinde farklı etkileri

olabileceğinden yerel ve mikro politika düzenlemelerine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

- **Kilit Aktörler Arasında Daha Güçlü İş Birliği ve Ortaklık:** MEB temsilcileri tarafından yapılan yorumlara benzer şekilde, AÇSH'den katılımcılar ayrıca, sahadaki mevcut tüm aktörlerin katılımıyla en iyi uygulamaların nasıl şekillendirilebileceğini vurgulamışlardır ve daha fazla ve sistematik bir iş birliği için mekanizmaların mevcut olmasını önermişlerdir.
- **Mülteci Çocuklara Psikososyal Destek ve Ebeveynler/Bakım Veren Kişiler ile Güvenli ve Güvenilir Bir İlişkinin Kurulması:** Katılımcılar, resmi makamlarla etkileşimde bulunma ve onlara güvenme konusunda çekinceleri olabileceğinden, mülteci ebeveynler/bakım veren kişiler ile güvenli bir ilişki kurmanın önemli bir rolünün olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca çocuklara psikososyal desteğin devamını önermişlerdir.

STK'lar: "Çocukların kimliği yok, dolayısıyla bir varlığı da yok."

"Koruma sektörlerinde çalışırken en çok odaklandığımız ve gördüğümüz sorun yoksulluk. Çocuğun okuldan dışlanması temel nedeni yoksulluktur. Bir diğeri ise çocuğun maruz kaldığı zorbalıktır. Zorbalığı öğretmen, okul yönetimi veya sokaktaki herhangi biri yapabilir. Elbette güzel örnekler var, ama daha çok kötü örneklerle karşılaştık. Bir çocuğun öğretmenden şiddet gördüğüne defalarca şahit olduk. Bu bizim için çözümü çok ama çok zor olan bir yara. Bu, sahada karşılaştığım en yaygın şey."

Bir STK temsilcisi

"SHM, 'çocuk çalışmak istiyorsa vakayı bana getirme' diyor. Aynen bu cümleyi duydum. Dosyayı şöyle salladı ve 'bu dosya benim için çöp' dedi. Bu durumda, o kişiyle tekrar çalışmak zorunda kalacağım için savunma yapamam ve müzakere ortamını bozmadan savunmaya çalışırım."

Bir STK temsilcisi

Bu araştırma kapsamında, eğitim ve/veya koruma sektörlerinde çalışan çok sayıda STK, mülteci çocukların okulu bırakmaları ve okul dışı olmalarının nedenleri ve çözümlerine odaklanan OGG'ne katılmıştır. Diğer katılımcılar gibi, STK temsilcileri de okul terklerinin en önemli nedeni olarak yoksulluğu algılamakta ve gözlemlemektedir. Birçoğu, gösterdikleri çabalar değerli olsa da, müdahaleleri bu anlamda oldukça sınırlı olabileceğinden yoksulluk sorununa somut çözümler getiremeyeceklerini belirtmiştir. Okul terklerinin bu gruptaki katılımcılar tarafından altı çizilen bir başka nedeni de okullarda akranlar veya okul yöneticileri ve/veya öğretmenler tarafından yapılan zorbalıktır.

Birçok katılımcı, eğitim sektöründe okullar ve STK'lar arasındaki iş birliği eksikliğini de vurgulamıştır. Benzer şekilde STK'lar ve AÇSH arasındaki anlamlı iş birliği eksikliği de, risk altındaki mülteci çocukların eğitim deneyimlerini geliştirmenin önündeki bir zorluk olarak defalarca dile getirilmiştir. STK çalışanları, SHM'nin ihtiyati tedbir kararı için korumaya ilişkin dosya sunma yetkisine sahip olduklarını; ancak çoğu durumda güçlü koruma riskleri olmasına rağmen bu dosyaların komisyon tarafından kabul edilmediğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde, engelli çocukların bazı özel eğitim hizmetlerinden yararlanmadıklarını ve bunun onları okulu bırakmaya ittiğini de belirtmişlerdir. Bu gibi durumlarda, özellikle de çocukların nüfusa kayıtlı olmadığı ve/veya kimliklerinin olmadığı durumlarda çaresizlik duyguları hissettiklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca bakım veren kişilerin/ebeveynlerin dil engeli nedeniyle okullarla anlamlı bir ilişkisinin olmadığını ifade etmişlerdir. Son olarak, herhangi bir STK'nın kamu yetkilileriyle ilişki kurarken sahip olduğu gücün eksikliğini ve eğitime tam ve eşit erişime yönelik savunuculuk için iş birliğine ve desteğe ihtiyaç duydukları gerçeğini aşağıdaki alıntıda vurgulamışlardır:

"Biz STK çalışanları olarak, savunuculuk yapamadığımız sıkıştırılmış bir alanda çalışıyoruz. Çalışmamız hükümet politikaları tarafından kabul edilmelidir. Sadece aileleri bilgilendirme seminerleri düzenleyerek bilinçlendirebileceğimiz bir noktada sıkışmış durumdayız. Bir kişinin toplumsal konumunu sadece kişiyi bilgilendirerek değiştirme anlayışı son derece apolitik bir eylemdir. Çözümü birlikte bulabileceğimiz bir süreci başlatamıyoruz."

STK'lardan gelen katılımcıların okul terklerinin önlenmesi için önerdiği yollar, MEB ve AÇSH tarafından getirilen önerilere oldukça benzerdir:

1. Okul sosyal hizmet sistemlerinin mevcut okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine entegrasyonu.
2. Aileler/bakım veren kişiler için ekonomik ve sosyal yardım.
3. Kilit aktörler arasında daha güçlü iş birliği ve ortaklık.
4. Kayıt sorunları için makro proje ve politikaların geliştirilmesi.
5. Esnek mikro koruma politikaları ve yaklaşımları için alan.
6. Okullar ve sivil toplum arasındaki ilişki ve iş birliğinin geliştirilmesi.

Kilit bilgi kaynaklarının açıklamaları dikkate alındığında, kayıt dışı çocukların eğitime erişimiyle ilgili yalnızca bir tane kısmi olarak somut çözüm önerilmiştir:

İlgili aktörlerle iş birliği yapılarak mikro projelerin geliştirilmesi, mülteci çocukların sadece eğitim için değil, korunması için de gerekli görünmekteydi. Kayıt konusunun ihtiva ettiği sosyopolitik ve sosyoekonomik komplikasyonlar, derinlikli bir mütalaayı zorlaştırabilmektedir. Ancak katılımcıların sadece makro politikalara güvenmek yerine esnek bir şekilde yerel ve mikro çözümlere odaklandıklarını vurgulamaları, bu mercekten okunabilir. Belirli bir bağlamda kayıt ile ilgili artan sorunların varlığında, yine aynı bağlam için, Esenyurt örneğinde olduğu gibi, geliştirilen yerel projeler ya da çözümler iyi örnek teşkil etme potansiyeline sahip olabilir.

D. Mülteci Çocukların Gözünden İdeal Okul Ortamı: Güvenli, Kapsayıcı, Çok Kültürlü ve Herkes İçin Ücretsiz

Bu araştırma kapsamında, ilkököl ve ortaokul çağındaki çocuklar (toplam 12 çocuk), mülteci çocuklar arasında okul terklerini önlemeye ve okula kayıt oranını artırmaya yönelik çözümleri tartışmak üzere bir dizi atölye çalışmasına katılmaya davet edilmiştir. Çalıştaylarda, çocuklar önce okul terki nedenlerini tartışmıştır; ardından tüm çocukların kayıt yaptırabileceği ve kolaylıkla devam edebileceği, hayallerindeki okul hakkındaki görüşlerini dile getirmişlerdir. Diğer gruplarda olduğu gibi, bu gruptaki çocuklar da, mülteci çocuklar arasında okul terkleriyle ilgili, mali zorluklar, çocuk işçiliği, akran zorbalığı, dil engelleri, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin olumsuz tutumları ve ön yargıları, okul altyapısının eksikliği ve çocukların etrafında olumsuz rol modelleri gibi, benzer engelleri ve zorlukları belirtmişlerdir. Mülteci çocukların hayalindeki okulu tasvir eden alıntılar aşağıda verilmiştir:

Çok Kültürlü Bir Bağlamda Olumlu Akran İlişkilerini Teşvik Eden Güvenli Bir Okul

“Hayalimdeki okul ile gittiğim okul arasında çok fark var. Hayalimdeki okul kalabalık değil. Her öğrenci istediği derslere girer. Öğretmenler kızgın değildir. Kimse renginden veya görünüşünden dolayı dışlanmaz. Hiç arkadaşım yok. Bana “Suriyeli” diyorlar. Ama ben onlara çok benziyorum. Anlamıyorum. Derlerime de çok çalıştım. Her şeyi anlamaya çalıştım.”

Engelli Çocuklar İçin Kapsayıcı Bir Okul

“Hayalimdeki okulda, etrafında park olan, engelli olan ve okulu bırakmış arkadaşımın kolaylıkla tuvalete ve bahçeye gidebildiği bir okul hayal ettim öğretmenim. Arkadaşım teneffüslerde bahçeye gidemiyordu.

Bazen öğretmen onu çıkarırdı, bazen de onu unutturdu. Her zaman yardım edecek birine ihtiyacı vardı. Sonra okuldan ayrıldı. Hayalimdeki okula engelliler girebilir.”

Her Çocuğu Koruyan Bir Okul

“Okulumuzda park var, erkek çocuğu olduğum için ben tek başıma gidebiliyorum ama örneğin, bazı kız çocukları anneleri getiriyor. Onları yalnız göndermekten korkuyorlar.”

“Bir de bir şey kokuyorlar ve kirliliği var (burada parkta bulunan kişiler belirtilmiştir). Biz de korkuyoruz. Bazen bizden büyük abla ile konuşuyorlar. Bir abla vardı ve bir keresinde bir şey söylediler ve abla bir daha okula gelmedi.

“Okula erkek arkadaşlarımızla gidiyoruz. Hem birbirimizi koruyoruz, hem de bize Suriyeli diyen arkadaşlarımız bizi bir arada görünce öyle diyemiyorlar. Büyükanem de bizimle geliyor.”

Herkes İçin Tamamen Ücretsiz Eğitim Sağlayan Bir Okul

“Okul bazen paramız olmasa bile bir şey istiyor. Bunun gerekli olduğunu anlıyorum ama bazen paramız olmuyor. Dedem yaşlı ve babam Suriye’de. Neyse ki burs alıyorum ve kardeşimin ihtiyaçlarını da karşılıyorum. Ama bazı arkadaşlarımın parası yok, onlar ne yaparlar? Hayalimdeki okulda her şey bedava.”

“Her şeyin bedava olduğu bir kantini olan bir okul hayal ediyorum. Her şeyi satın alabilirsek ne güzel olurdu.”

“Burs alıyorum ve kardeşimin ihtiyaçlarını da karşılıyorum. Ama bazı arkadaşlarımın parası yok, onlar ne yaparlar? Hayalimdeki okulda her şey bedava.”

E. Kesişen Konular: Mülteci Çocukların Okullaşmasında COVID-19, Toplumsal Cinsiyet ve Koruma

Araştırma kapsamında belli başlı kesişen konular ortaya çıkmış ve incelenmiştir. COVID-19 birçok çocuk için eğitimi kesintiye uğrattırırken, hem mülteci hem de okul dışında kalan çocukların okullaşmasını da etkilemiştir. Öğretmenlerin açıklamaları, mülteci çocukların okulların kapanması ve uzaktan eğitim süreçlerinde olumsuz etkilendiğini ortaya koymuştur. Burada da finansal ve teknik zorluklar uzaktan eğitime katılımı etkilemiştir. Mevcut Türkçe dil engelleri ise uzaktan eğitimde daha da belirgin hale gelmiş ve mülteci çocukları daha dezavantajlı bir duruma sokmuştur. Birçok mülteci çocuk da uzaktan eğitim derslerinde içeriği anlamakta zorlandıklarını ve önceki derslerde öğrendiklerini unutmaya eğilimine girdiklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenler ve mülteci çocuklara benzer şekilde, STK’lardan gelen katılımcılar da uzaktan eğitim için ekipman (telefon, tablet, bilgisayar, TV) eksikliğinin, internet eksikliğinin, Eğitim Bilişim Ağı (EBA)’ya erişim zorluklarının ve ebeveynlere/bakım veren kişilere uzaktan eğitim kanallarına nasıl ulaşacakları konusunda verilen bilginin eksik olmasının mülteci eğitimini olumsuz etkilediğini vurgulamışlardır. Özellikle, karşılanmayan özel eğitim ihtiyaçları,

yetersiz sayıda EBA hizmet merkezi, EBA Online’ın da Arapça arayüzün olmaması ve COVID-19 sırasında danışmanlık desteği eksikliği üzerinde durulmuştur. Bir çocuk bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Online eğitim çok zor. Öğretmenler ilgilenmiyor. Bazen internet çalışmıyor. Ya da kardeşim derse girerse ve dedem dışarı çıkarsa, evde tek telefon kalıyor ve aynı anda derslere giremiyoruz. Ama öğretmenler bazen kızıyor.”

STK çalışanları ayrıca, COVID-19 nedeniyle çocuk işçiliğinde gözle görülür bir artışa ve bunun mülteci çocuklar için büyük bir okul terki riski olduğuna dikkat çekmiştir. MEB ve AÇSH temsilcileri, STK çalışanlarının COVID-19’un etkisine ilişkin endişelerini ve gözlemlerini paylaşmıştır. Tüm kurumlar, COVID-19’un mülteci çocukların eğitimi üzerinde bir başka dolaylı olumsuz etki olarak, hizmet sunum kalitesini de kesintiye uğrattığını belirtmişlerdir. Bir MEB temsilcisi ayrıca çevrimiçi öğrenme etkinliklerine katılım düzeylerinin düştüğünü belirterek COVID-19’un birçok çocuk üzerindeki olumsuz etkisine değinmiştir. Ek olarak, özellikle COVID-19 sırasında bir dizi ebeveyn/bakım veren kişinin kaydı reddedilmiştir:

“COVID-19 döneminde çocuğumu okula kaydettirmeye gittim. Okul müdürü ‘Korona var, kayıt yapmıyoruz, gerek yok’ diyerek çocuğumu kayıt etmedi. Şimdi kayıt olamayacağımızı söylüyor. Pek çok çocuk bu nedenle okula kaydedilmiyor.”

Literatürde, okul dışında kalmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan koruma risklerine¹⁵ ve okulların potansiyel koruyucu alanlar olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır. Bu çalışma, pek çok mülteci çocuğun okul dışına itilmeden önce belirli koruma risklerine sahip olduğunu ve bu risklerin okulu terk ettikten sonra daha da arttığını göstermiştir; bu da eğitim ile koruma arasındaki karşılıklı durumunun kanıtı olarak görülebilmektedir. Mevcut araştırma, mülteci hane halkları arasındaki yoksulluk düzeyini ortaya koyacak durumda olmasa da, çocuklar da dahil olmak üzere tüm katılımcılar, yoksulluğu okul terkine yol açan ortak bir faktör olarak belirtmişlerdir. Dolayısıyla, yoksulluk durumunda olduğu gibi, koruma riskleri okulu bırakmaya yol açan başlıca faktörlerdir. Bu durum çocuk işçiliği ve erken ve/veya zorla çocuk evlilikleri dahil olmak üzere, diğer koruma riskleriyle karşı karşıya kalma olasılığının daha yüksek olmasına yol açmaktadır. Aileler/bakım veren kişiler birçok vakada, özellikle kız çocuklar için korumaya ilişkin endişelerini dile getirmişlerdir.

“Kızlar çabuk büyüyor. Kendilerini yetişkin gibi gösteriyorlar. Çocuklarımdan başka kimsem yok. Kız çocuğum büyüdü, benim boyuma geldi. Onu kabul eden okul uzakta ve İstanbul çok büyük, altından kalkamıyoruz. Sadece kız çocukların gittiği bir okul ve servis olsaydı onu gönderirdim.”

Toplumsal cinsiyet kalıpları, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve koruma risklerinin kesişimi de, kesişen konular olarak ortaya çıkmış ve mülteci çocuklar arasındaki okul terki durumlarını kısmen açıklamıştır. Pek çok katılımcı, özellikle kız çocukları için güvenlik endişelerini, karma eğitime yönelik olumsuz ebeveyn tutumlarını ve erken ve zorla evlilikleri okul terklerinin temel nedenleri olarak belirtmiştir. Bir dizi STK çalışanı, ailelerin/bakım veren kişilerin erken yaşta ve/veya zorla evliliklere karşı tarafsız tutumunu da bir temel koruma riski olarak vurgulamıştır. Birkaç çocuk toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olaylarını paylaşmıştır ve özellikle şu alıntı ilgili koruma risklerini göstermektedir:

“Kız çocukları üzerindeki aile baskısını azaltacak yöntemler geliştirilmelidir. Bazı kız çocukları, aileleri onları zorladığı için, bazıları ise istedikleri için evleniyor. İsteyenler, ne istediklerini veya neyin içine girdiklerini bilmiyorlar. Hem aileleri, hem de bu kız çocuklarını bilinçlendirmek için bir şeyler yapılmalı.”

Zorbalık, özellikle de akran zorbalığı, koruma riskleriyle okulu bırakma arasındaki ilişkiyle uyumlu biçimde, okulu bırakmanın önemli bir nedeni olarak ortaya çıkmıştır. Genel olarak, sonuçlar, eğitim ve koruma arasındaki karşılıklı ilişki göz önüne alındığında, okul dışında kalmanın korumayla ilgili sonuçlarının da okul terklerinin altında yatan nedenler olabileceğini ortaya koymuştur.

OKUL DIŞI MÜLTECİ ÇOCUKLARA YÖNELİK OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİNE VE MÜDAHALELERE YÖNELİK KANITA DAYALI ÇOK AŞAMALI BİR MODEL

Mülteci çocukları okuldan uzak tutan temel faktörlerin maddi sebepler, okul iklimi, ailelerle ilgili engeller ve zorluklar, eğitim sistemi ve politikalar olduğunu ortaya çıkardık. Bulgular, “birey olarak kişi”, “aile”, “okul/öğretmen merkezli okul ortamı” ve “toplum ve eğitim sistemi” olarak kategorize edilebilir. Farklı temsillerden katılımcılarla (öğretmen, öğrenci, sendikalar vb.) yürütülen görüşmeler ve anket çalışmalarının sonuçları bir arada düşünüldüğünde, bu engeller ve zorlukların kendine özel bir yapısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yapı şu şekilde özetlenebilmektedir:

Çok boyutluluk: Bu engeller ve zorluklardan herhangi biri, yine bu bağlamdaki engellerden bir ya da birkaçının hem nedeni hem de sonucu olabilir.

İç içelik: Araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan ortaya çıkan sonuç, engeller ve zorlukların birbirlerinden özel olarak belirgin çizgilerle ayrılmadıkları yönündedir. Bu anlamda,

araştırma kapsamında tasarlanan çözüm odaklı/önleyici modelde, sınırları tam olarak çizilemeyen bu engeller ve zorlukların tek başlarına ya da birbirinden ayrı biçimde ele alınmamasıdır.

Çeşitlilik: Tek taraflı olmayan bir ilişkide engeller ve zorluklar ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, mültecilerin okulu terk etme sorunlarının devamlılığını sağlayan temel faktörün çeşitlilik olduğu tahmin edilebilir. Bu tahmin sonucunda, önerilen modelin sürdürülebilir olması için bu engellerin ve zorlukların sahip oldukları etkileşimler ağı üzerinden ele alınması ve buna yönelik bir akış oluşturulması gerekli görülmüştür.

Sürdürülebilir ve sistematik bir dönüşümün gerekliliği: Risk altındaki çocuklar, bu çocukların aileleri, öğretmenler, STK ve MEB personelinin görüşlerinden çıkarılan sonuç, mülteci çocukların okullaşma ve okul bitirme oranlarını artırmak için sürdürülebilir, kapsayıcı modellere ihtiyaç

¹⁵ <https://www.savethechildren.net/news/millions-out-school-children-increased-risk-violence-%E2%80%93-save-children>

olduğudur. Buradaki asıl vurgu, eğitim sisteminin içerisindeki engeller konusunda kendini dönüştüren ve geliştiren bir koruma modeline duyulan ihtiyaçtır.

Mevcut uygulamalar: Mülteci öğrencilerin eğitime erişimleri konusunda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çeşitli proje ve faaliyetler yürütülse de, sahadaki katılımcıların bu uygulamaların yetersiz olduğunu düşündükleri açıktır. Gerek ihtiyaç analizinde gerekse koruma önerilerinde dil engeli ve koruyucu sosyal politikaların yetersizliği gibi sorunları defalarca vurgulamışlardır.

Burada dikkat çekici olan, makro düzeyde olumlu bakılan ve gerçekleştirilmesi planlanan uygulamalar olmasına rağmen, sahada bu uygulamaların, karşılaşılan engellerin ve zorlukların kendine özgü doğası ve sistem ve politikaların etkileri nedeniyle sürdürülebilir, işlevsel, dönüştürücü ve önleyici müdahalelere dönüşmemiş olmasıdır. Böylelikle çalışma kapsamında belirtilen ihtiyaç ve sorunların izlenmesine yönelik taslak bir model oluşturulmuştur. Öncelikle bu modelin eğitim felsefesinin, sosyolojisinin, psikolojisinin, ekonomisinin ve yönetiminin alanı, bu alanın uzmanları tarafından tartışılması ve değerlendirilmesi önerilmektedir. Önerdiğimiz koruma modelinin ilkeleri, mülteci çocukları okuldan uzaklaştıran temel faktörlerin ve ihtiyaçların genel yapısının ne olduğuna dair bulgularımıza göre şekillenmiştir. Özellikle dikkate alınması gereken ve üzerinde düzenlemeler yapılması gereken ilkeler şu şekilde özetlenebilmektedir:

İhtiyaç temelli ve okul temelli erken müdahale (Ar-Ge) birimleri: Bu çalışmada, dört ana faktörün mülteci öğrencileri okulu bırakmaya ittiği sonucuna varılmıştır. Bu faktörler “birey olarak kişi”, “aile”, “okul/öğretmen merkezli okul ortamı” ve “toplum ve eğitim sistemi” olarak ayrılmaktadır. Araştırma bulgularımızda ortaya çıkan bu engellerin ve zorlukların kendine özgü yapısı, sağlanacak destek mekanizmasının yerelleştirilmiş, profesyonel destekli, rehberlik ve ihtiyaç odaklı olarak yürütülmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Aynı şekilde, mevcut uygulamalar dikkate alındığında, mülteci öğrencilerin eğitim hakkı ve eşitliği konusunda olumlu proje ve çalışmalar olmasına rağmen, özelde hâlâ karşılaşılan sorunlar (dil engeli, sosyal destek vb.) olması, bu ilkeye duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Tüm bu bulgular, mülteci öğrencilerin okulu bırakmasını engellemek için okul temelli müdahalelerin yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu sayede yerel sorunların risk faktörleri üzerindeki etki büyüklüğü hesaplanabilecek, koordinasyon ve planlama açısından sürekliliğin sağlanabileceği yerel birimler oluşturularak sistemin dönüşümü sürekli sorgulanacaktır. Diğer bir deyişle, genel perspektiften bakıldığında bazı risk durumlarının öncelik sıralaması düşük olsa bile, duruma özel ortamlarda bu faktörlerin daha fazla etki yaratma olasılığı göz önünde bulundurularak yerel vaka/ durum odaklı çalışmalar yapılabilir.

Ortak amaçlar ve çok paydaşlı ortaklıklar geliştirme: Araştırmada belirlenen gruplar altındaki risk durumları, okul bazlı birimler tarafından yerel alana gidilerek belirlenmelidir. Bu süreçte uzmanların, STK temsilcilerinin, ebeveynlerin, yerel halkın, okul ve eğitim personelinin iş birliği ve koordinasyonunun sağlanması gereklidir. Risk analizi yapıp risk faktörlerinin belirlenmesinden sonra ortaya çıkan engellerin ve zorlukların niteliği dikkate alınarak, önleyici çalışmaların yönlendirileceği öncelik sırasına göre, eğitim psikolojisi, felsefesi, sosyolojisi ve ekonomisi uzmanları tarafından filtrelenmelidir. Daha sonra okul temelli Ar-Ge birimleri, belirlenen bu genel hedefleri yerel yapıları bağlamında birey, okul, aile ve toplum odaklı özel hedeflere dönüştürmelidir. Belirlenen bu özel hedeflere yönelik faaliyetler birey, okul ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmelidir. Aksi takdirde yürütülen çalışmalar uygulanabilir, pragmatik, denetlenebilir ve kapsayıcı faaliyetlere dönüştürülmesi için gerekli olan şeffaflık ve gönüllülük sağlanamayacaktır.

Destek mekanizması: Araştırmamızda, engeller ve zorluklar göz önünde bulundurularak, okulu

bırakma riskinin tespit edilmesi ve önlenmesi için bir destek mekanizmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Önerilen destek mekanizması şu şekilde özetlenebilir:

- **Bireye Yönelik Destek:** Motivasyon desteği, psiko-sosyal destek, gelişimsel destek, farkındalık ve farkındalık yaratma, rol model olma, burslar, dil becerilerini geliştirecek ortamlar sağlama, kendilerini ve kültürlerini tanıtabilecekleri etkinliklere katılma, diğer kültürleri tanıyacakları ve diğer kültürlerle etkileşime girecekleri süreçlere dahil olma, vb.
- **Aile için destek:** Sosyal destek, eğitim desteği, mali destek, ebeveynleri okul hayatına dahil etme ve mesleki eğitim hakkında bilgi vb.
- **Eğitim personeline destek:** Kapsayıcı faaliyetlerin geliştirilmesi, planlama ve uygulama becerileri, kapsayıcı bakış açısı ve tutum, en iyi uygulamaların teşvik edilmesi, öğrencilerin iyiliğinin (psikolojik, sosyal vb.) gözlem ve (vakaların) takibi ve izlenmesi, aktörler arasında iletişim ve iş birliğinin geliştirilmesi vb.
- **Sistemik dönüşüme destek:** Yerel (bölgesel dezavantajlı ve avantajlı) çalışmaların desteklenmesi, dezavantajlı gruplara ilişkin verilerin takibi için çevrimiçi sistem kurulması, aile için yardım/desteğin takibi, dezavantajlı grupların taleplerini iletebilecekleri danışma birimlerinin kurulması, bunların uygulanması ile ilgili olarak kamu yöneticileri ve çalışanlarının denetimi vb.

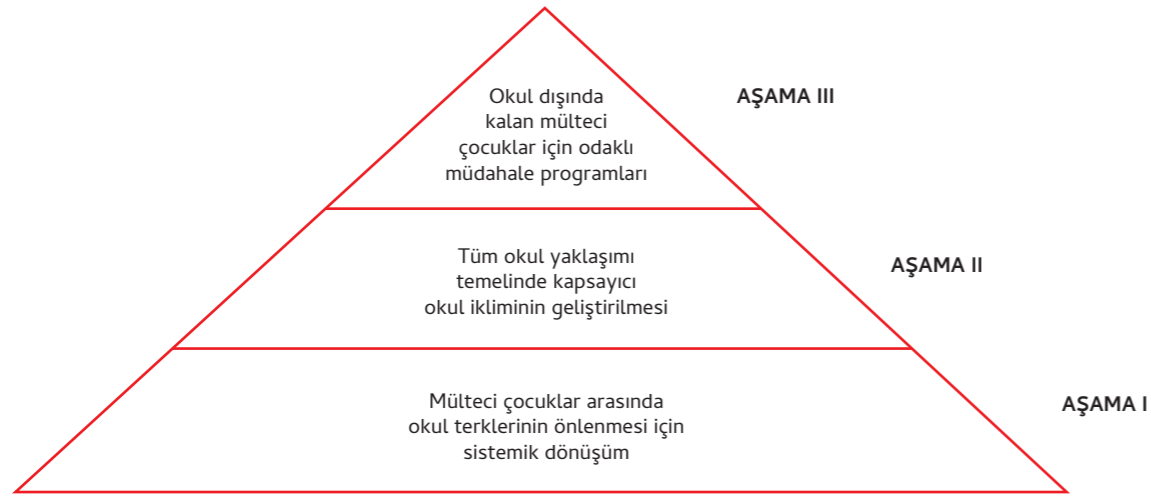
Öğretim kadrosunun yetkinliklerinin geliştirilmesi: Yerel öğretim kadrosu, faaliyetlerin yerel, koordineli ve kapsayıcı ilerlemesine odaklanan ortak amaçları hedefleyen yol haritası için kapsayıcı ilkeleri izleyen dönüşümün bir parçası olmalıdır. Bunun için okulu bırakma riski taşıyan çocukların yoğun olarak bulunduğu okullarda görev yapan öğretmenlerin yetiştirilmesi önemlidir. Bu okullara atanacak öğretmenlerin gönüllülük esasına göre seçilmesi ve alana özgü yeterlikleri/

kriterleri karşılaması şart koşulmalıdır. Bunun için yerel öğretmen yetiştirme standartlarının belirlenmesi önemlidir. Bu noktada öğretmenleri cesaretlendiren ve teşvik eden yerel ve ulusal politikalar izlenmelidir.

Sonuç olarak, araştırma kapsamında yürüttüğümüz çalışmalar mülteci öğrencilerin okula kaydolmaları ve okulu bitirmeleri için, çözüm odaklı bir modele ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu konudaki engellerin ve zorlukların dönüşümüne dayalı çözüm odaklı bir modele ihtiyaç vardır. Bu çalışma kapsamında önerilen model, “birey olarak kişi”, “aile”, “okul/öğretmen merkezli okul ortamı” ve “toplum ve eğitim sistemi” ile ilgili sistematik bir dönüşümün sağlanmasına yönelik bir taslak modeldir. Modelde, yerelleştirme için önerilen destek mekanizması sürecinin ihtiyaç odaklı erken müdahale birimleri tarafından sağlandığı bir yaklaşım benimsenmiştir. STK temsilcileri ve saha uzmanları, ortak amaçların oluşturulmasında ve çok paydaşlı ortaklıkların geliştirilmesinde destekleyici bir rol oynamaktadır. Yerel öğretmen yetiştirme standartları belirlenmeli ve öğretim elemanlarının yetkinlikleri geliştirilmelidir. Böylece uzmanların, STK temsilcilerinin, ebeveynlerin, yerel halkın, okul ve eğitim personelinin birlikte çalışması ve çabalarını koordine etmesi sağlanmaktadır. Bunun için mülteci öğrencilerin bulunduğu okullarda uzmanlaşmış birimlerin kurulması, okul ve yerel iklim dikkate alınarak önleyici ve müdahale programlarının geliştirilmesi ve uygulanması için belirli aralıklarla durum tespiti, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesi önerilmektedir.

Bu bölümde, araştırma ekibi ve SC Türkiye Ülke Ofisi, okul dışı mülteci çocuklara yönelik okul terklerinin önlenmesi ve müdahaleler için çok aşamalı bir model önermektedir. Model, öncelikle bu araştırma yoluyla elde edilen kanıtların yanı sıra mevcut literatür ve bütüncül okul yaklaşımı modellerine dayanmaktadır. İlk olarak, sonuçlar esas olarak sistemik bir dönüşüme ihtiyaç olduğunu gösterdiği için herhangi bir kanıt dayalı ve/veya çözüm odaklı modelin daha fazla

iş birliğine, koordinasyona, tartışmaya ve daha da önemlisi savunuculuğa tabi olduğu belirtilmelidir. İkinci olarak, okul dışı mülteci çocukların bu araştırmada ortaya çıkan sorunlarının altında yatan temel faktör olan yoksulluk ve maddi güçlüklerin çözümü için tek bir somut model önermek, herhangi bir kuruluşun kapasitesinin kesinlikle ötesindedir. Bu nedenle, belirli yapısal sınırlamalara rağmen, model, insani yardım ve kalkınma sektöründe çalışan kuruluşların yanı sıra bağışçılar için gelecekteki çalışmalar, iş birliği ve savunuculuk gündemleri için bir başlangıç şablonu sağlamaktadır.



Aşama 1. Mülteci Çocuklar Arasında Okul Terklerinin Önlenmesi İçin Sistemik Dönüşüm

Aşama I kapsamında önerilen eylemler ve müdahaleler, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Uluslararası STK'lar/STK'lar, BM Kuruluşları ve Türkiye'deki mevcut eğitim ve koruma faaliyetlerine mali destek sağlayan bağışçılar ile iş birliği içinde, mülteci çocukların eğitime tam ve eşit erişimi için kapsayıcı bir sistemli yapı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu Aşama kapsamındaki eylemler/müdahaleler şunlardır:

1. MEB, okul sosyal hizmet sistemini okullardaki mevcut rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine entegre etmek için adımlar atmalıdır.
2. MEB, AÇSH, STK'lar/Uluslararası STK'lar, BM Ajansları ve toplum temelli kuruluşlar dahil olmak üzere çeşitli aktörler arasında somut ve işleyen bir işbirliği için bir platform oluşturulmalıdır.
3. Okulları terk etme risklerine önleyici bir şekilde müdahale edebilmek için okullarda erken tespit ve

önlem sistemleri oluşturulmalıdır.

4. Sivil toplum aktörleri, eğitim ve koruma sektöründeki mevcut bağışçıların desteğiyle, iş birliği yollarını tartışmak üzere MEB ile düzenli toplantılar yapmak için bir alan oluşturmalıdır. Şu anda, eğitim çalışma grubu toplantıları bu amaca kısmen ulaşmaktadır; ancak iş birliği yapabileceğimiz konular bu toplantılarda daha fazla tartışılmalıdır.
5. Bağışçılar ve sivil toplum aktörleri, kayıt dışı çocuklar ve onların eğitim hakları için bir savunuculuk stratejisi belirlemelidir.
6. Eğitim sektörüne ayrılan kaynak oldukça sınırlıdır ve kayıt dışı çocuklar için savunuculuk faaliyetlerini yürütmek daha fazla maddi imkân gerektirmektedir. Bağışçılar stratejik planlama yaparken bunu göz önünde bulundurmalıdır.
7. Herkesin eğitime erişimini sağlamak için, bölgesel ve yerel politikalar tüm ilgili paydaşların katılımıyla gözden geçirilmelidir. Kayıt dışı mülteci çocuklara yönelik pilot projelerin tüm aktörlerin katılımıyla geliştirilmesi gerekmektedir.

8. Mülteci çocukların eğitim hakkının sağlanması için "misafir öğrenci" sistemine benzer bir ara çözüm geliştirilmelidir.
9. Hassas durumdaki mülteci hane halkları için kupon ve nakit temelli programların güçlendirilmesi gerekmektedir.

Aşama 2: Tüm Okul Yaklaşımı Temelinde Kapsayıcı Okul İkliminin Geliştirilmesi

Aşama II kapsamında önerilen eylemler ve müdahaleler, mülteci çocuklar arasında eğitime tam ve eşit erişim için, tüm okul yaklaşımı metodolojisine dayalı kapsayıcı bir okul iklimi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu Aşama kapsamındaki eylemler/müdahaleler şunlardır:

1. Okulların, tüm eğitim personelinin, çocukların ve ailelerin/bakım veren kişilerin ilgili önleme ve müdahaleye dayalı faaliyetlere dahil edildiği bütüncül bir okul yaklaşımını içermesi gerekmektedir. Okul sosyal hizmet sistemi, mevcut rehberlik ve danışmanlık modalitelerine dahil edilmelidir.
2. Ebeveynler/bakım veren kişiler, dil engellerini ortadan kaldırılarak ilgili toplantı ve prosedürlere tam ve eşit olarak dahil edilmelidir. SGEP'lerin bu süreçte tam olarak dahil olmaları gerekmektedir; ancak, sadece Suriyelilerle değil, çeşitli mülteci gruplarıyla çalışma deneyimi olan personel de olmalıdır.
3. MEB, bağışçılar ve STK'lar ile iş birliği içinde, öğretmenlerin akran zorbalığının ve zorbalığının önlenmesi, okulu terk etme durumlarının erken tespiti ve çok kültürlü ve kapsayıcı bir okul ikliminin oluşturulması konularında daha fazla yetkinliğe sahip olması için adımlar atmalıdır. Özel durumlar öğretmenlerin ekstra desteğini gerektirdiğinden, öğretmenler yeni geliştirilen projeler aracılığıyla denetim destek mekanizmalarının kurulması yoluyla da desteklenmelidir.
4. Okullarda mevcut akran arabuluculuğu ve çatışma çözümü komiteleri ve yapıları, mülteci çocukların

- dahil edilmesi yoluyla güçlendirilmelidir.
5. Yerel sorunlara ve çözümlere dayalı olarak, okullar ve eğitim personeli, herkes için eğitim hakkını sağlamak üzere belirli bir esnekliğe sahip olmalıdır.
6. Özellikle okulu bırakma riski altındaki çocukları hedefleyen ev ziyaretleri için mevcut yapılar güçlendirilmelidir. Sosyal hizmet sisteminin dahil edilmesiyle, okullarda ev ziyaretleri için yeni komiteler oluşturulmalıdır. Komite üyelerinin geçim fırsatlarına ve ilgili eğitim müdahalelerine yönlendirme için yetkin olmaları gerekmektedir.
7. Bağışçılar ve STK'larla iş birliği içinde okullar, özellikle hanede mali sorunlar ve bunların yanı sıra korumayla ilgili sorunlar yaşayan ailelere/bakım veren kişilere yönelik farkındalık artırma faaliyetleri düzenlemelidir.

Aşama 3: Okul Dışında Kalan Mülteci Çocuklar İçin Odaklı Müdahale Programları

Aşama III kapsamında önerilen eylemler ve müdahaleler, mülteci çocukların okula geri dönmesini desteklemek için daha işlevsel bir müdahale yöntemi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu Aşama kapsamındaki eylemler/müdahaleler şunlardır:

1. Daha güçlü iş birliğine dayalı olarak, MEB, AÇSH, mevcut bağışçılar ve sivil toplum aktörleri, okul dışındaki mülteci çocuklar için daha bütünsel bir müdahaleyi oluşturmak üzere aylık vaka toplantıları yapmalıdır. Platform, yerel olarak uygulanan modalitelerin ve politikaların oluşturulmasına hizmet etmelidir.
2. Ev ziyaretleri için oluşturulan okul tabanlı ekipler, okul dışındaki mülteci çocukların okul kayıtlarını yapmak için buna göre harekete geçirilmelidir.
3. Çocukların okula dönmesi üzerine, okul tabanlı ekipler, risk altında olması muhtemel her çocuk için okulu tamamlama süreçlerini izlemelidir.
4. Okula dışında kalan mülteci çocukların aileleri/bakım veren kişileri geçim programlarına kaydolmalı ve bilinçlendirme faaliyetleri yoluyla destek alınmalıdır.

